

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти

“Ижтимоий фанлар” кафедраси

**“И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш
остонасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилиши”
мавзусидаги**

РЕФЕРАТ

Тайёрлади: доц. Г.Машарипова

Тошкент- 2016

Мундарижа:

Кириш.

I боб. Ўзбекистон Давлат мустақиллиги асосларининг яратилиши.

1.1. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида мустақиллик асосларининг ёритилиши.

1.2. Ўзбекистоннинг биринчи Президенти томонидан амалга оширилган дастлабки ислохотлар.

II боб. Ўзбекистон Давлат мустақиллигининг қўлга киритилиши ва тарихий аҳамияти.

2.1. Ўзбекистон мустақиллиги ҳуқуқий асосининг яратилиши.

2.2. Ўзбекистон давлат мустақиллигининг эълон қилиниши ва унинг тарихий, сиёсий аҳамияти.

Хулоса.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

Кириш

Мавзунинг долзарблиги. Мустақилликка эришиш халқимизнинг азалий орзуларидан бири бўлиб, бугунги кунда уни авайлаб-асраш ва абадий бўлини таъминлаб бориш барча фуқароларнинг бурчи ва вазифаларидан биридир.

Халқимиз, мамлакатимиз мустақиллигининг оstonасидаёқ ҳуқуққа, қонунларга асосланадиган ҳуқуқий демократик давлат қуришни мўлжаллади. Давлатимиз раҳбари томонидан олиб борилган ишларнинг асосида қонунларга итoатқoрлик ётганига алоҳида эътибор қаратилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов ҳақли равишда таъкидлаганидек, “ҳуқуқий давлатнинг қуроли ҳам, ҳимояси ҳам, кўзи ҳам, сўзи ҳам қонундир. Минг афсуски, бизда қонунларни менсимасликка, уларни бузишга ўрганиб қoлинган. Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ... Биз қонунни ҳурмат қилиш, унга бўйсунуш, риоя қилиш йўлидан борсак, истиқболимиз порлоқ бўлади. Ана шунга эришиш учун Президент қонунларнинг энг асосий қосбони, ҳимоячиси бўлиши керак, деб ҳисоблайман”¹.

Ўзбекистон мустақиллигининг қўлга киритилиши республиканинг ўз ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий тараққиёт йўлини танлаб олишига, ўзининг қатъий йўлига эга бўлиши учун катта имкон ва шароитлар яратиб берди. Инсонпарварлик ғояларига содиқлик, ҳурфикрлилик, виждон ва дин эркинлиги қоидаларини қарор топтириш ва ижтимоий адолат тамойилларини рўёбга чиқариш Ўзбекистон танлаган йўлнинг асосий негизини ташкил этади. Айни пайтда миллий ғоя ва миллий мафкурага тамал тошини қўйиш, Ватан тарихини ўрганиш ва уни мустақил тараққиёт йўлига олиб чиқиш давлат сиёсати даражасида муҳим аҳамият касб этади. Мустақилликни мустаҳкамлашнинг омиллари ва воситалари турли шаклларда, кўринишларда бўлиши мумкин.

Мустақилликнинг абадий бўлишини таъминлаб берадиган асосий омиллардан бири жамият ҳаётининг миллий-маънавий соҳадаги юксалиш ишлари ва шу билан бирга, миллатлараро муносабатларни тўғри ташкил этиш ҳамда уларни такомиллаштиришдир. Миллий-маънавий юксалиш ва миллатлараро муносабатлар доимо, ҳар қандай давлат, минтақа тарихида катта роль ўйнаб келган.

Президентимиз Ислoм Каримовнинг республика раҳбари сифатидаги фаолиятининг дастлабки йилларидан бошлаб юртимизда тинчлик ва барқарорликни сақлаш ва миллатлараро ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш масалалари энг муҳим устувор йўналишларга айлангани ва бу ғоя мустақиллик ғоясининг ажралмас таркибий қисми сифатида “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” китобидаги маърузаларда ҳар томонлама ўз ифодасини тоганини таъкидлаш лoзим.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т., Ўзбекистон, НМИУ, 2011, 435-бет.

Мавзунинг ўрганилиш даражаси. Президентнинг барча асарларида мустақиллик ва маънавий юксалиш ҳақида гапирилади. Ушбу битирув-малакавий ишини ёзишда Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотлар юзасидан қабул қилинган қонунлар, фармойишлар, қарорлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асаридан кенг фойдаланилди. Бундан ташқари Туленов Ж., Ғофуров З. Мустақиллик ва миллий тикланиш. - Т., Ўзбекистон, 1996, Туленов Ж., Ғофуров З. Миллатлараро ҳамжиҳатлик давлатимиз бойлиги. – Т.: Ўзбекистон, 1999 ва бошқа асарлардан битирув-малакавий ишини ёзишда фойдаланилди.

Мустақил ишининг мақсади И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилишини ўрганишдан иборат.

Мустақил ишининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида мустақиллик асосларининг ёритилиши.

- Ўзбекистоннинг биринчи Президенти томонидан амалга оширилган дастлабки ислохотларни ўрганиш;

- Ўзбекистон мустақиллиги ҳуқуқий асосининг яратилиши;

- Ўзбекистон давлат мустақиллигининг эълон қилиниши ва унинг тарихий, сиёсий аҳамиятини ёритиш;

“И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилиши” мавзуси замонавий педагогик технологиялар асосида ўқитиш;

- Мавзу юзасидан методик тавсиялар бериш;

- “И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилиши” мавзусида бир соатлик семинар машғулоти юзасидан дарс ишланмаси ёзишдан иборат.

Мустақил ишининг объекти. Президент Ислам Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилиши, мустақиллик тушунчалари билан боғлиқ адабиётлар ташкил этади.

Мустақил ишининг предмети. И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли китобида мустақиллик асосларининг ёритилиши, мустақилликнинг сиёсий, маънавий, ижтимоий моҳиятини ёритиш ва уни халқимиз онгига сингдиришга оид фикрлари тадқиқот объектини ташкил этади.

Мустақил ишининг методлари. Таққослаш, индукция, дедукция, киёсий таҳлил ва тарихий материалларни илмий жиҳатдан ўрганишдан иборат.

Мустақил ишининг назарий асослари. Битирув-малакавий ишинингнинг назарий асоси бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарларида мустақиллик даврида илм-фаннинг равнақи ҳақида ёритилган ғоялари¹ ва мустақилликни янада мустаҳкамлаш ва халқимиз онгига сингдиришга оид манбалар ташкил этади.

Мустақил ишининг тузилиши. Мавзу кириш, иккита боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Киришда мавзунинг долзарблиги, масаланинг ишланганлик даражаси, мавзунинг мақсад ва вазифалари, назарий асослари, ишнинг тузилиши ва илмий аҳамияти ёритиб берилган.

Биринчи боб – “Ўзбекистон Давлат мустақиллиги асосларининг яратилиши” мавзусида бўлиб, ушбу бобда “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида мустақиллик асосларининг ёритилиши ҳамда Ўзбекистоннинг биринчи Президенти томонидан амалга оширилган дастлабки ислохотлар ўрганилди.

Иккинчи боб – “Ўзбекистон Давлат мустақиллигининг қўлга киритилиши ва тарихий аҳамияти” мавзусида бўлиб, ушбу бобда Ўзбекистон мустақиллиги ҳуқуқий асосининг яратилиши ҳамда Ўзбекистон давлат мустақиллигининг эълон қилиниши ва унинг тарихий, сиёсий аҳамияти ёритиб берилди.

1.1. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида мустақиллик асосларининг ёритилиши

Маълумки, Ислом Каримов Республикада раҳбар сифатида иш бошлаган пайти ниҳоят қалтис, ўлкамизда узоқ вақт ҳукм сурган коммунистик мафкура ва бир ёклама иқдисодий сиёсат ўзининг ҳалокатли салбий таъсирини кўрсата бошлаган давр эди. Агарки яқин тарихимизга -

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка, таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараккиёт кафолатлари. Т.6. - Т.: «Ўзбекистон», 1997; Каримов И.А. Жамият мафкураси халқни - халқ, миллатни - миллат қилишга хизмат этсин. Т.7.- Т.: «Ўзбекистон», 1999; Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкураси - халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Т.8. -Т.: «Ўзбекистон», 2000; Каримов И.А. Ўзбекистон XX1 асрга интилмоқда. - Т.: «Ўзбекистон», 2000; Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Т.8. -Т.: «Ўзбекистон», 2000; Каримов И.А. Эғали юрт эркини бермас. Т.9. - Т.: «Ўзбекистон», 2001; Каримов И.А. «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласига сўз боши. Т.9. - Т.: «Ўзбекистон», 2001; Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. – Т., «Маънавият», 2008, Каримов И.А. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози ва уни Ўзбекистон шароитида бартараф этишнинг чоралари ва йўллари, Т., Ўзбекистон, 2009, Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”. Т., “Ўзбекистон”, 2011 ва бошқалар.

ўтган асрнинг суронли 90 йилларига назар соладиган бўлсак, Ислом Каримов ўша оғир йилларда кескин муаммолар гирдобиди туриб илгари сурган ғоя ва дастурлар Ватанимиз ёруғ истиқболига қандай буюк ишонч билан қарашидан далолат беради.

1989 йил 24 июнда Ўзбекистон ССР Министрлар Советнинг кенгашида “Биз бундан буён эскича яшай олмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди” дея мурожат билан сўз бошлади; мамлакатимиздаги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий вазиятни Фарғона вилояти мисолида батафсил таҳлил этди. Ва мамлакатимиздаги мавжуд аҳволни ўзгартириш масъулиятини ўз зиммамизга олишимиз лозим, деган ҳулоса қилди. Юртбошимиз мустақиллик кўлга киритилган дастлабки кунларданок, биз танлаган йўлимиз оғир машаққатли йўл, лекин шу йўл бизни порлок истиқболга эришишимизнинг гарови эканлигига диққат қаратди: “Ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз-бу йўл билан қопланган йўл эмас, бу тоталитаризм меросидан ҳалос бўлиш ва покланиш мафкуравийлиги иллати етказган зиён-заҳматларни бартараф этишнинг қийин, узок этадиган йўлидир”.

“Шу нарса мутлақо равшанки, деб ёзади. Президент, қийин аҳволдан чиқишнинг йўли, энг аввало, ишларнинг ҳолатига ҳолис баҳо бериш, Республикада соғломлаштиришнинг конкрет ва аниқ-пухта программасини ишлаб чиқишдан иборат¹.

Шу даврда Республикада маданият ва санъат соҳасининг моддий-иқтисодий таъминоти, бу соҳага ажратиладиган маблағнинг “қолдиқ” тамойили асосида йўналтирилишга кўплаб мисоллар келтириш мумкин: 1940 йилдан бошлаб сурункали равишда мазкур соҳа учун давлат бюджетидан маблағ ажратиш камайиб борди: 1940 йили республика аҳолиси талаб-эҳтиёжлари учун ижтимоий-маданий тадбирлар ва фаннинг ривожига сарфланган харажатлар республика бюджети умумий харажатлар қисмининг 67,9 фоизини ташкил этган бўлса, 1980 йилга келиб 46,9 фоизини ташкил этди¹. Фан ва маданият учун ажратилган маблағнинг мунтазам камайиб боришига сабаб давлатнинг бу соҳа учун маблағ ажратишни истамаганидан эмас, балки Совет давлатининг иқтисодий аҳволи тобора ёмонлашиб бораётганлигидан далолат берарди. Айниқса, 80-йилларнинг иккинчи ярмига келиб бундай вазият янада кескин тус ола бошлади.

Шундай бўлса-да, мустабид тузум ўзининг мафкуравий чеклашларидан, коммунистик ғояга зид бўлган қарашларга муросасиз бўлишдан воз кечмади. Аксинча, ижтимоий-иқтисодий турғунлик йилларида СССРда сиёсий ақидапарастлик янада кучайди. Айнан бу йилларда мусулмончилик ва миллатчиликнинг барча кўринишлари яна бир қарра “эскилик сарқити” сифатида қораланди.

Республикада кўплаб масжидлар, мадраслар ёпиб қўйилди, улар

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т., “Ўзбекистон” 2011 йил, 28-бет.

¹ Народное хозяйство Узбекской ССР в 1980 г. – Т.: 1981. – С. 138.

омборхоналарга айлантирилди. Диний маросимлар катъий чекланди, жаноза ўқиш, марҳумларни сўнгги йўлга кузатиш ва бошқа одатлар таъқиқланди. Ўрта Осиё халқларининг қадимий, исломгача мавжуд бўлган миллий-анъанавий байрами “Наврўз” таъқиб остига олинди. Гўё Наврўзни умумхалқ байрами сифатида нишонлаш бошланганидан бўён республикада “динга ишонувчилар сони кўпайган” эмиш. Коммунистик ақидапарастлар Наврўзни таъқиқлаб, унинг ўрнига “Навбахор” байрамини ўйлаб топдилар, лекин ўзбек халқи юқоридан “туширилган” янги байрамини қабул қилмади.

Урушдан кейинги мураккаб ва ўта зиддиятли йилларда халқимиз ўзлигини, қадимий миллий маданияти ва қадриятларини сақлаб қолишга ҳаракат қилди. Лекин бу осон кечмади. Бу йўлда ўзига хос курашлар ва йўқотишлар содир бўлди. Коммунистик мафкура маҳаллий халқнинг миллий ғурурини сингдиришга уринди. Халқни миллий маданиятдан, анъаналардан чалғитиш учун “коммунизм” ва “ривожланган социализм” каби хаёлий ақидаларни ўйлаб топди. Ҳамда уларни халқ оммаси онгига сингдириш учун барча чоралар, восита ва усуллардан фойдаланди. Ўзбек халқи буларнинг барчасига бардош берди.

Президент ўз асарида мустақиллик арафасидаги маданиятнинг аҳволини афсус билан шундай тасвирлайди: “Маданиятнинг моддий базасига назар солсак, уялиб ерга кириб кетгудек бўламиз. Ҳамонки, жамият маданиятга ҳаётнинг бошқа соҳаларига нисбатан сариқ чақа сарфлаётган экан, вужудидан юксак ички маданият нурдек таралиб турган одамни тарбиялаши мумкинми?

Бугун босиб ўтган йўлимизга ўз-ўзини танқид руҳида назар ташлаб, шуни рўйи-рост тан олишимиз керакки, биз маданият муаммоларига кечириб бўлмайдиган тарзда кам эътибор берган эканмиз. Нутқлар ва маърузаларда жамиятнинг маънавий тараққиётида маданиятнинг тутган ўрни ҳақида жуда баландпарвоз гапларни кўп айтдик. Лекин амалда, яъни театр ва кинотеатрлар қуриш юзасидан аниқ вазифаларни ҳал этишда, улуғ аждодларимиздан мерос бўлиб қолган ноёб меъморий обидаларни таъмир этишда, китоб нашр этишни яхшилашда, халқ санъатини ривожлантиришда, таассуфки, биз ўзимизнинг жарангдор чақириқларимиз ва шиорларимизни амалга ошириш юзасидан оз иш қилдик.

Нимага мўлжаллангани нотайин бўлган иншоотлар ва маъмурий бинолар қурилишига миллион-миллион сўм маблағларни сарфлаб юборавериш, халқнинг маънавий ва жисмоний камолоти учун жуда зарур бўлган клублар, кутубхоналар, спорт иншоотлари қурилишига маблағни аядик”¹.

Китобда илгари сурилган энг муҳим масала келажагимиз бўлган ёш авлодга таълим-тарбия бериш масаласи бўлиб ҳисобланади.

Фанлар ривожига ҳақида, ижтимоий фанларга мафкуранинг салбий таъсири, уларнинг аслида салбий манфаатларга хизмат қилиш ижтимоий

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 223-бет.

фанлар ривождаги жиддий тўсиқ эканлигига алоҳида эътибор қаратилди. Президент Ислом Каримов куюнчаклик билан, ижтимоий фанлар, чунончи тарихга, меросимизга муносабатни қатъий ўзгартириш лозимлигини таъкидлаб, гуманитар фанларни илғор марраларга олиб чиқишни олдимизда турган энг муҳим вазифа сифатида баҳолади: “Ҳозир олдимизда ҳар қачонгидан ҳам кўп муаммолар турибди.” Юз бераётган жараёнларни чуқур, муқобил негизда таҳлил этишда, муҳим масалалар бўйича ҳаракат дастурини ишлаб чиқишда ижтимоий фанларнинг ўрни” муҳим, “ҳар бир жамиятшунос олим ўз илмий фаолиятини республика муаммолари, мамлакатимиз тақдирига мувофиқлаштириш лозимлиги” вазифаси қўйилди.

Юртбошимиз 1990 йил 5 июнда Ўзбекистон Компартиясининг XXII съездидаги маърузасида маданиятимизнинг таркибий қисми бўлган адабиётимиз аҳволига қўйидаги тавсифни берган эди: ҳаётимизда санъатнинг ўрни тўғрисидаги Жданов ва Сусловнинг «назария» – қоидалари оқибатида адабиётимиз катта талофат кўрди.

Бизнинг «назариётчиларимиз» адабиётнинг партиявийлиги тўғрисидаги ленинча таълимотнинг биринчи қисмини ҳадеб такрорлайвериб, унинг иккинчи қисмини, яъни «адабиёт – нозик ишдир, у маъмуриятчилик ва буйруқбозликка мойил эмас», деган қисмини кўпинча унутиб қўйдилар. Натижада бу «назарий» ақидалар аччиқ самара берди: Ўзбекистонда ҳам душманларни қидиришга киришдилар. Маданиятимизнинг машҳур арбоблари Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир ва Туроб Тўла бадном этилди, уларнинг айримлари, чунончи Шайхзода, Мирзакалон Исмоилий, Саид Аҳмад, Шухрат, Шукрулло сингари кўп адиблар ўз ҳаётларининг маълум йилларини қамокларда кечирди. Ўзбек халқининг атоқли фарзандлари – Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир, Элбек, Боту каби адабиётимиз намояндалари бошига оғир мусибат тушди.

Биз баъзан ўз тарихимизга жуда бирёқлама қараб, узок ўтмишдаги машҳур олимлар ва шоирларнинг ижодий фаолиятига шу арбоблар яшаган ва ишлаган давр муҳитини ҳисобга олмасдан, замоннинг сохта талқинига суяниб баҳо бердик.

Давлатимиз раҳбари мустақиллик арафасидаги маданият соҳаси ривожини учун дастлабки долзарб масалаларни белгилаб берди. Бу масалалар ичида ёшлар таълим-тарбияси, кадрлар тайёрлаш масаласи муҳим ўрин тутди: “маънавий-ахлоқий покланиш, иймон инсоф, диёнат, ор номус ўз-ўзидан келмайди. Ҳаммаси заминда тарбия ётади” деб ёзган эди юртбошимиз.

Чунончи, китоб муаллифи 1990 йилдаёқ, “КПСС XVIII съездининг якунлари ва Ўзкомпартия фаолиятининг асосий йўналишлари тўғрисида”ги маърузасида ёшлар тарбияси ҳақида юритиб, кадрлар тайёрлаш вазифаси ҳақида фикр юритди.

1990 йил 1 октябрда “Ўзбекистон ССЖ Президенти Кенгашининг таркиби тўғрисида” Ўзбекистон ССЖ Президентининг Фармони¹ эълон қилинди. Фармон асосида Ўзбекистон ССЖ Президенти Кенгашининг (14 кишидан иборат) аъзолари тайинланди.

1990 йил 31 октябрда “Милиция ходимларини ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилишни кучайтириш тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг² Қонуни³ қабул қилинди. Республиканинг етилган иқтисодий ва ижтимоий муаммоларини ҳал этиш фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни кучайтиришни, жиноятчиликка қарши кураш, жамоат тартибини сақлаш юзасидан кечиктирмай чора-тадбирлар кўриш зарурлигини тақозо этди. Бундай шароитда милиция ходимлари хавфсизлигини, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ғоят муҳим аҳамият касб этди. Милиция ходимларини ўлдириш, қуролини олиб кўйиш мақсадида уларга ҳужум қилиш, уларнинг хизмат фаолиятига аралашиш ҳоллари оз эмас эди. Бу эса меҳнаткашларнинг адолатли норозилигини келтириб чиқарди. Шу боис милиция ходимларининг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоясини кучайтириш мақсадида мазкур қонун қабул қилинди. Унга кўра, милиция ходимлари давлат ҳокимиятининг вакили экани, давлатнинг алоҳида ҳимоясида бўлиши белгилаб қўйилди.

1990 йилнинг 1 ноябрида “Ўзбекистон ССРда ижроия ва бошқарув ҳокимиятининг тузилишини такомиллаштириш ҳамда Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий Қонуни)га ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳуриятининг Қонуни¹ қабул қилинди. Давлат бошқарувининг уйғун тизимини яратиш, қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятини бир-биридан қатъий фарқлаб қўйиш, давлат органлари фаолиятида параллелчилик ва бир-бирининг ишини такрорлашга, бир органни бошқа органлар вазифасини бажаришига барҳам бериш мақсадида ҳамда бозор муносабатларига ўтиш шароитида ижроия ҳокимиятни бутун чоралар билан мустаҳкамлаш, давлат, хўжалик ва ижтимоий-маданий қурилишнинг ҳамма жабҳаларида интизом ва тартиб ўрнатиш айниқса муҳим эканини ҳисобга олиб, юқорида зикр этилган Қонун қабул қилинди. Мазкур Қонун асосида Ўзбекистон ССРнинг Конституцияси (Асосий Қонуни)га бир қатор қўшимча ва ўзгартишлар киритилди. Ана шундай ўзгартиш ва қўшимчалар Конституциянинг “Прокуратура” деб номланган 21-бобида амалга оширилди. Киритилган ўзгартиш ва

¹ Фармоннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияти Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1990 й., 28–30-сон, 335-модда.

² Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 30 сентябрдаги 364-ХП-сон «Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий Қонуни)га ўзгартишлар киритиш тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ мазкур Қонуннинг номидаги ҳамда матнидаги «Ўзбекистон ССР» деган сўзлар тегишли келишиқдаги «Ўзбекистон Республикаси» деган сўзлар билан алмаштирилган.

³ Қонуннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1990 й., 31-33-сон, 355-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 й., 6-сон, 121-модда.

¹ Қонуннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Советининг Вedomостлари, 1990 й., 31–33-сон, 375-модда.

қўшимчаларга кўра, Ўзбекистон ССР ҳудудида барча вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, халқ депутатлари маҳаллий советларининг ижроия ва бошқарув органлари, колхозлар, кооператив ва бошқа жамоат ташкилотлари, мансабдор шахслар, шунингдек, фуқаролар томонидан қонунларнинг аниқ, бир хилда бажарилишини олий даражада назорат қилиш Ўзбекистон ССР Прокурори ҳамда унга бўйсунувчи прокурорлар томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон ССР Прокурори ва унинг ўринбосарлари Ўзбекистон ССР Президентининг СССР Бош прокурори билан келишилган тақдимига кўра Ўзбекистон ССР Олий Совети томонидан тайинланадилар, улар Олий Совет олдида масъул бўлиб, унга ҳисоб бериш белгиланди. Қорақалпоғистон АССР Прокурори республика Прокурорининг Ўзбекистон ССР Президенти билан келишилган тақдимига кўра Қорақалпоғистон АССР Олий Совети томонидан тайинланадиган бўлди. Область, район ва шаҳар прокурорлари Ўзбекистон ССР Прокурори томонидан тайинланиши жорий этилди. Ўзбекистон ССР Прокурори, Қорақалпоғистон АССР прокурори, область, район ва шаҳар прокурорларининг ваколат муддати – 5 йил эди. Ўзбекистон ССР Прокуратурасининг органлари ўз ваколатларини амалга оширишда бошқа давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларидан, мансабдор шахслардан эркин бўлиб, фақат Ўзбекистон ССР Прокурорига бўйсунар эди.

1990 йилнинг 1 ноябрида қабул қилинган “Ўзбекистон ССРда ижроия ва бошқарув ҳокимиятининг тузилишини такомиллаштириш ҳамда Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий Қонуни)га ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон ССРнинг Қонуни асосида яна қуйидаги ислохотлар амалга оширилди:

1) Президентлик ҳокимияти билан Министрлар Советининг ижроия-бошқарув ҳокимияти қўшиб юборилди. Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасига айлантирилди¹, Ўзбекистон ССР Президенти айна бир вақтда Вазирлар Маҳкамасининг Раиси бўлди. Ўзбекистон ССР Президентининг ва Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг аппарати Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги битта аппаратга бирлаштирилди.

2) Ўзбекистон ССР вице-президенти лавозими таъсис этилди. Вице-президентни Ўзбекистон ССР Президенти тайинлаши ва шундан сўнг Ўзбекистон ССР Олий Совети тасдиқлаши белгиланди. Ўзбекистон ССР вице-президенти Ўзбекистон ССР Президентининг топшириғига кўра Вазирлар Маҳкамасига раҳбарлик қилар ва унинг ишини ташкил этар эди.

¹ Орадан 15 кун ўтиб, яъни 1990 йил 15 ноябрда Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг таркиби тўғрисида Ўзбекистон ССР Президентининг Фармони (Ведомости Верховного Совета Узбекской Советской Социалистической Республики, 1991 г., № 1-2, ст. 15) эълон қилинди. Фармонга кўра, Вазирлар Маҳкамасининг таркиби қуйидагича белгиланди: Вазирлар Маҳкамасининг Раиси, Вазирлар Маҳкамаси Раисининг биринчи ўринбосари, Вазирлар Маҳкамаси Раисининг ўринбосарлари (7 та).

3) Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Президиуми, Министрлар Советининг Раиси, Министрлар Совети Раисининг биринчи ўринбосарлари ва ўринбосарлари лавозими тугатилди.

4) Вазирлар Маҳкамаси Раисининг давлат-хўжалик ва ижтимоий-маданий қурилишнинг асосий белгиловчи йўналишлари бўйича биринчи ўринбосарлари, ўринбосарлари лавозимлари таъсис этилиб, улар зиммасига ўзлари раҳбарлик қилаётган тармоқлар бўйича фаолиятни уйғунлаштириш ва пировард натижаларни таъминлаш вазифаси юклатилди. Вазирлар Маҳкамаси Раисининг биринчи ўринбосарлари ва ўринбосарларини, вазирларни ва қўмиталарнинг раисларини Президент тайинлаши, сўнгра улар республика Олий Совети томонидан тасдиқлаши белгиланди.

5) Республика ҳукумати таркибига Вазирлар Маҳкамаси Раисининг биринчи ўринбосарлари ва ўринбосарлари, вазирлар, давлат қўмиталарининг раислари, йирик концерн ва бирлашмаларнинг раҳбарлари кирди. Ҳукумат аъзоларини тайинлаш ва озод қилиш Ўзбекистон ССР Конституциясида белгилаб қўйилган тартибда амалга оширилди.

6) Ўзбекистон ССРнинг Конституцияси (Асосий Қонуни) 89-моддасининг сўнгги қисмидаги «Ўзбекистон ССР Министрлар Совети» деган сўзлар «Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси» деган сўзлар билан алмаштирилди.

7) Ўзбекистон ССРнинг Конституцияси (Асосий Қонуни) 102-моддасининг 8 ва 9-бандлари «8) Ўзбекистон ССР Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон ССР вице-президентининг, Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси Раиси биринчи ўринбосарлари, ўринбосарларининг тайинланишини, Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси таркибини ҳамда унга киритиладиган ўзгартишларни тасдиқлайди; Ўзбекистон ССР Президентининг Ўзбекистон ССР министрликлари ва давлат комитетларини тузиш ҳамда тугатиш ҳақидаги қарорларини тасдиқлайди; Ўзбекистон ССР Президентининг СССР Бош прокурори билан келишилган тақдимига мувофиқ Ўзбекистон ССР Прокурорини ва унинг ўринбосарларини тайинлайди; 9) Ўзбекистон ССР Халқ нозорати комитетининг раисини, Ўзбекистон ССР Олий судини, шунингдек вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг судьяларини сайлайди, Ўзбекистон ССР Бош давлат ҳакамини, Ўзбекистон ССР Табиатни муҳофаза қилиш давлат комитетининг раисини тайинлайди» деган таҳрирда баён этилди.

Биз баъзан ўз тарихимизга жуда бирёқлама қараб, узоқ ўтмишдаги машҳур олимлар ва шоирларнинг ижодий фаолиятига шу арбоблар яшаган ва ишлаган давр муҳитини ҳисобга олмасдан, замоннинг сохта талқинига суяниб баҳо бердик.

Давлатимиз раҳбари мустақиллик арафасидаги маданият соҳаси ривожини учун дастлабки долзарб масалаларни белгилаб берди. Бу масалалар ичида ёшлар таълим-тарбияси, кадрлар тайёрлаш масаласи муҳим ўрин тутди: “маънавий-ахлоқий покланиш, иймон инсоф, диёнат, ор номус ўз-ўзидан келмайди. Ҳаммаси заминда тарбия ётади” деб ёзган эди юртбошимиз.

Чунончи, китоб муаллифи 1990 йилдаёқ, “КПСС XVIII съездининг якунлари ва Ўзкомпартия фаолиятининг асосий йўналишлари тўғрисида”ги маърузасида ёшлар тарбияси ҳақида юритиб, кадрлар тайёрлаш вазифаси ҳақида фикр юритди.

Президентимиз республика раҳбарлигига тайинланган дастлабки кунларданоқ юртимизда маданий қадриятларни тиклаш ва ривожлантириш вазифасини ўз олдига буюк мақсад қилиб қўяди.

“Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” китобида миллий тикланиш, миллий ўзликни англаш, маънавият масалаларига ҳам кенг ўрин берилган. Халқимизнинг қадимий тарихи, бой маданий мероси, урф-одат ва анъаналарини тиклаш, асраб-авайлаш ва ривожлантириш, мустабид тузум даврида тақиқлаб қўйилган Наврўз байрами, Рамазон ва Қурбон ҳайитларини қайта тиклаш ва нишонлаш, динга ҳурмат билан муносабатда бўлишни қарор топтириш, Имом Бухорий, Имом Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд ва бошқа азиз-авлиёларимиз, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Заҳириддин Муҳаммад Бобур сингари улуғ аждодларимиз хотирасига нисбатан тарихий адолатни тиклаш ҳақидаги фикру мулоҳазалар, қарор ва фармонлар шулар жумласидандир.

1.2.Ўзбекистоннинг биринчи Президенти томонидан амалга оширилган дастлабки ислохотлар

И.А. Каримов фаолиятидаги асосий хусусиятлар қуйидагилардан иборат эди:

- Мавжуд аянчли аҳволни тузатиш бўйича Марказ раҳбарияти олдига қатъий талабларни принципиал тарзда қайта-қайта қўйишдан чўчимаслик;
- Қанчалик оғир ва нохуш бўлмасин, очик гапириш;
- миша ҳақиқатнинг кўзига тик қараш;
- Юракдан чиққан самимийлик;
- Узоқ вақтлар газак олдирилган нуқсонларнинг илдизини очиш;
- Халқимизни бадном қилишга уринган ёвуз кучларга қарши қатъий кураш олиб бориш;
- Кенг тафаккур, мустаҳкам ирода ва эътиқод;
- Одамларнинг қалб жароҳатларига амалий ишлар билан малҳам қўйиш;
- Азму шижоатлилик, мардлик ва донишмандлик;
- Тартиб-интизомни тиклаш бўйича масъулиятни ўз зиммасига олиш;

- Азоб-уқубат ва қон тўкилишига сабаб бўладиган бошбошдоқлик, хокимиятсизлик ва адоват бўлишига йўл қўймаслик;

- Фожиа оқибатларини бартараф этишнинг аниқ амалий ечимларини ишлаб чиқиш ва изчил амалга ошириш;

- Кўнгилларда сўнган умид учқунларини уйғотиш;

- Халқнинг тухмат ва маломатлардан эгилган руҳини кўтариш;

- Эл-юртимиз дардига дармон бўлиш;

- Барча соғлом кучлар ҳамкорлигига таяниб, халқни жипслаштириш, унинг бунёдкорлик куч-ғайратини рўёбга чиқариш;

- Қонунга, адолатнинг кучига таяниш;

- Тинчлик ва осойишталикни энг катта бойлик деб билиш;

- Ислохотлардаги тадрийжийлик ва босқичма-босқичлик;

- Инсон манфаатларини ҳар қандай шароитда ҳам биринчи ўринга қўйиш.

Ислом Каримов ўз фаолиятида узоқ вақтлар давомида ечилмасдан, газак олдирилган камчилик ва нуқсонлар, ўткир ижтимоий муаммоларнинг илдизини очиш билан бир қаторда ижтимоий ҳаётни ислоҳ этишнинг пухта ўйланган йўллари асослаб бергани республикаимизни оғир инқироздан чиқариш ва дадиллик билан истиқлол сари бошлашда улкан муҳим аҳамият касб этди.

Юртбошимиз айниқса халқнинг ижтимоий ҳимояси, жамиятда социал адолат сақланишига ўз фаолиятининг биринчи кунларидан бошлаб катта аҳамият беради.

Бу аввало, беш-олти каталакдек ҳовлиларда яшаётган минг-минглаб инсонларнинг ўткир муаммолари ҳал этилди – уларга уй-жой учун томарқа учун ер берилди. Юртимиздаги 10 миллионга яқин қашшоқлик ҳолатида яшаётган одамларнинг ижтимоий аҳволини яхшилаш масаласи кун тартибига қўйилди. Ёлғиз кексалар, ногиронлар, кам таъминланган оилаларга ёрдам кўрсатиш тизими шакллана бошлади. Ўқитувчилар, шифокорлар меҳнатини қадрлаш, мактаб ўқувчиларини иссиқ овқат билан таъминлаш, ёш оилаларни қўллаб қувватлаш борасида амалий қадамлар қўйилди. Буларнинг барчаси ҳозирги кунда мамлакатимизда муваффақиятли фаолият кўрсатаётган кучли ижтимоий тизимнинг дастлабки асослари ана шу долғали йилларда – мустақиллик арафасида қўйилганини кўрсатади.

1989-1991 йилларда юртимиз тинчлиги, халқимиз омонлиги, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасида улкан ишлар юртбошимизнинг буюк тарихий хизматларидан бири ҳисобланади.

Ўша пайтда сиёсий мухолифларнинг мамлакатимиз етакчисига нисбатан шошма-шошарлик билан билдирган таъна ва дашномлари, ғаразли хатти-ҳаракатларига сиёсий вазминлик билан муносабат билдирилди. Ислом Каримов бу ҳақда алоҳида фикрларни таъкидлаб ўтган эди: “Мен фақат бир нарсани – халқларнинг бошига азоб уқубат келтирадиган ва қон тўкилишига сабаб бўладиган бошбошдоқлик, ҳокимиятсизлик ва адоват бўлишини истамайман. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин деб, ўзбошимчалик билан талқин этиш ана шунга олиб келади. Мен демократик жамиятни, энг аввало қонунга қулоқ солиш деб биламан”.

Юртбошимиз ўз китобларида бозор иқтисодиётига ўтишнинг Ўзбекистонга хос йўлининг асосий жиҳатларини ҳам тилга олганлар. Эволюцион йўлнинг республикамиз учун энг мақбул йўл эканлигини таъкидлаб ўтганлар. Шу ўринда “Сакраб ўтиш”нинг мамлакатимиз учун зарарли томонларини асослаб берганлар¹.

Президентимиз ўз раҳбарлик фаолиятини бошлаган пайтда республикадаги кўплаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг негизида узок йиллар давомида ҳукм суриб келган маъмурий-буйруқбозлик тизимининг асоратли таъсири ётишини, шунга кўра уларни ҳал этишнинг ягона тўғри йўли – бу иқтисодиётда бозор муносабатларини босқичма-босқич шакллантириб ва ривожлантириб бориш эканини қатъий белгилаб берди. Жумладан, ушбу жараённинг мақсадга мувофиқ тарзда, самарали ва энг муҳими, аҳоли турмуш даражасига салбий таъсир кўрсатмаган ҳолда амалга ошиши учун қуйидаги тадбирларга алоҳида эътибор қаратди:

- Ўзбекистон шароитида бозор механизмининг моҳияти ва мазмунига сергаклик билан ва ҳар томонлама реал баҳо бериш, унинг жорий этилишида вужудга келиши мумкин бўлган мураккабликлар ва ноҳуш оқибатларни кўзда тутиш, ўтиш даври кескинликларини юмшатишга ёрдам берадиган зарур механизмларни олдиндан яратиб қўйиш керак;

- ноннинг чакана нархи, бошқа нархлардан айри ҳолда бир томонлама оширилиши ғалла билан пахта, улардан олинадиган маҳсулотлар нархларининг эквивалентлигига эришиш йўлидаги саъй-ҳаракатларни, кўзда тутилаётган ёқилғи, металл ва техника нархларининг оширилиши эса пахтага ҳақ тўлашни кўпайтириш тартибларини тамомила йўққа чиқаради;

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон” 2011.260.б.

- республика учун катта аҳамият касб этувчи бошланғич шароитларни ҳисобга олиш ва баробарлаштириш масаласига чуқур эътибор қаратиш лозим;

- бозор иқтисодиётига ўтиш концепцияси ҳақидаги СССР ҳукуматининг маърузасида инвестицияларни қисқартириш масаласининг қўйилиши хато ёндашувдир, чунки ишлаб чиқаришнинг мавжуд техникавий ва структуравий даражасида (бу жиҳатдан илғор мамлакатлар даражасидан 15-20 йил ва ундан кўпроқ орқада қолинган эди) бундай сиёсат баттар қолоқликка олиб боради;

- мақсадли, таркибий сиёсатни, капитал қурилишдаги устун йўналишларни, аввало, тугалланмаган қурилишларни кескин қисқартириш мақсадида тубдан қайта кўриб чиқиш зарур;

- аҳоли ижтимоий ҳимоясининг аниқ ва таъсирчан механизмлари зарур;

- уй-жой қурилишига алоҳида эътибор бериш лозим. Бунда яқин беш йил ичида 67-68 миллион квадрат метр уй-жойни фойдаланишга топшириш, 6 миллиондан зиёдроқ кишининг уй-жой шароитини яхшилаш вазифаси қўйилиши муҳим аҳамият касб этади;

- аҳолига коммунал хизматни кескин яхшилаш, жумладан, аҳолининг марказлаштирилган сув таъминоти даражасини 52 фоиздан 67 фоизга етказиш, Оролбўйи зонасида эса 1995 йилгача бутун аҳолини марказлаштирилган сув таъминотига ўтказиш, қишлоқ аҳоли пунктларини газлаштириш суръатларининг икки баробар ортиши аҳамиятлидир;

- республикадаги ижтимоий ўзгаришларни ҳал этишга бюджет маблағларидан ташқари вазирликлар, идоралар, корхона ва ташкилотларнинг ўз ҳиссасини қўшишини таъминлаш керак.

- республикада ўтиш давридаги ресурс ва имкониятлардан самарали фойдаланиш, аҳолининг ижтимоий ҳимояси, айниқса, кам таъминланган аҳолининг ижтимоий ҳимоясининг ишончли механизми ишлаб чиқилиши;

- республикада мулкчиликнинг қандай шакллари бўлишини аниқлаб олиш;

- айрим давлат мулкидаги ишлаб чиқариш объектларини мулкчилик ва хўжалик юритишнинг бошқа шаклларига айлантиришни белгилаб олиш;

- истеъмол моллари, халқ хунармандчилиги, халқ ижодиёти маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган, умумий овқатланиш ва маиший хизмат соҳасидаги ёки ёрдамчи корхоналар, иккиламчи ресурсларни ва ишлаб чиқариш чиқиндиларини қайта ишлайдиган катта бирлашмаларнинг айрим буюртмаларини бажарадиган корхоналарни кичик хусусий корхоналар кўринишида ташкил этишнинг қонуний тартибини аниқ белгилаб қўйиш;

- йирик ишлаб чиқариш комплекслари, шу жумладан, мамлакатнинг бошқа минтақаларидаги комплекслар томонидан майда ва ўртача корхоналар, филиаллар ва цехлар ташкил этилишини рағбатлантириш;

- ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлинмалари тузилишида уларнинг меҳнат жамоаларини уй-жой ва ижтимоий, маданий, маиший объектлар билан таъминлаш;

- қўшма корхоналар ташкил этиш ишини фаоллаштириш ва бошқалар.

Маъмурий-буйруқбозлик тизими ўз умрини ўтаб, бозор муносабатларига ўтиш ҳаракатлари эндигина рўй бераётган бир даврда, республика Олий Кенгашининг сессиясида тасдиқланган бозор муносабатларига ўтишнинг дастури Ўзбекистонни консерваторлар республикаси деб ноўрин танқид қилинишига сабаб бўлди. Бунга жавобан, республикамиз раҳбари жамият тараққиётидаги “сакраш”ларнинг салбий жihatлари, хусусан, Ўзбекистондаги оғир ижтимоий-иқтисодий шароитда инқилобий ўзгаришлар турли хавф-хатарлар билан боғлиқлиги, умуман “сакраб ўтиш” ғояси эса республика учун оғир, ҳалокатли оқибатларга сабаб бўлишини асослаб берди. Шу билан бирга, бошқа республикаларда хусусийлаштириш тўғрисида гап сотилаётганда, айнан муҳолифлар томонидан ўринсиз танқид қилинаётган “консерваторлар республикаси”да биринчилардан бўлиб хусусий корхоналар пайдо бўлди. Республикада дўконларни ва маиший хизмат кўрсатиш соҳасини хусусийлаштириш бошланиб, 1990 йилнинг ўзида 170 минг гектар ер оилаларга мерос қолдириш ҳуқуқи билан ижарага берилди. Бу рақамни ярим миллион гектаргача етказиш белгилаб олинди. Сўнгги пайтларгача ерларнинг бор-йўғи 4,5 фоизда деҳқончилик қилган шахсий хўжаликлар республикадаги озиқ-овқат ресурсларининг 40 фоизига қадар бергани ҳисобга олинадиган бўлса, ерларнинг умумий салмоғида бундай участкалар ҳажми икки баробардан зиёд ошганда озиқ-овқат маҳсулотлари ҳажми сезиларли даражада ошиши муқаррар.

Ҳар қандай жамиятнинг иқтисодий мустақиллиги негизини — миллий мулкка эгалик қилиш ва уни мустақил тасарруф этиш ташкил этади. Шу ўринда Президентимиз: “Бизнинг асосий талабимиз мулкчилик тўғрисида. Ўзини мустақил деб билган давлат ўз ҳудудида бўлган барча ер ости-ю, ер усти бойликларига, ишлаб чиқарувчи кучларга ҳеч сўзсиз фақат ўзи эгалик қилмоғи керак.

Шу билан бирга, Ўзбекистон ўз бойликларидан ва ишлаб чиқариладиган маҳсулотдан фойдаланиш масаласида ҳам эркин бўлиши зарур”¹.

Юртбошимизни Ўзбекистоннинг ҳақиқий иқтисодий мустақиллиги масаласи қаттиқ ташвишга солиб, ўйлантирар эди. Агар республика

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. Т.: “Ўзбекистон” 2011. 279-бет.

иктисодий қувватини ташкил этадиган барча асосий фондлар ўша даврда 100 миллиард сўм деб ҳисобланса, амал қилаётган тартибга кўра, қарийб 30 миллиард сўм пул Иттифоқ ихтиёрида эди. Ишлаб чиқаришнинг асосий фондларида эса бу мутаносиблик янада ёмон бўлиб, маблағларнинг бешдан икки қисми Иттифоқ тасарруфида, шу жумладан, саноатда ана шу маблағларнинг деярли 70 фоизи, транспортда ҳамда моддий-техник таъминотда, илм-фанда 30 фоизга яқини Иттифоққа тегишли эди.

II боб. Ўзбекистон Давлат мустақиллигининг қўлга киритилиши ва тарихий аҳамияти

2.1. Ўзбекистон мустақиллиги ҳуқуқий асосининг яратилиши

Ватанимиз тарихига зарҳал ҳарфлар билан ёзиладиган ўша унутилмас кунларга назар ташлайдиган бўлсак, айтиш мумкин бўладики, мустақил Ўзбекистон давлати раҳбари томонидан мамлакатимизнинг сиёсий-иқтисодий, маънавий тараққиёти учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кўплаб ўта муҳим ҳужжатлар қабул қилинганини кўрамиз. Мисол учун, 31 август куни қабул қилинган Ўзбекистон ССР Олий Советининг «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилиш тўғрисида»ги Қарори ва «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида»ги Баёноти ҳамда «Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида»ги Қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари шулар жумласидандир.

Халқимиз мамлакатимиз мустақиллигининг оstonасидаёқ ҳуқуққа, қонунларга асосланадиган ҳуқуқий демократик давлат куришни мўлжаллади. Давлатимиз раҳбари томонидан олиб борилган барча ишларнинг асосида қонунларга итоаткорлик ётганига алоҳида эътиборни қаратишни истардик. Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов ҳақли суратда таъкидлаганидек, “ҳуқуқий давлатнинг қуроли ҳам, ҳимояси ҳам, кўзи ҳам, сўзи ҳам қонундир. Минг афсуски, бизда қонунларни менсимасликка, уларни бузишга ўрганиб қолинган. Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки қонун – халқнинг хоҳиш-иродаси! Уни бузган, менсимаган одам халқнинг юзига оёқ қўйган кишидир. Биз қонунни ҳурмат қилиш, унга бўйсунуш, риоя қилиш йўлидан борсак, истиқболимиз порлоқ бўлади. Ана шунга эришиш учун Президент қонунларнинг энг асосий қонун, ҳимоячиси бўлиши керак, деб ҳисоблайман”¹.

Суд-ҳуқуқ тизимини янги асосларда барпо этиш борасида мустақиллик оstonасида ва унинг дастлабки йилларида амалга оширилган фаолиятнинг заминиде демократияга ҳурмат билан қараш ётганини, бироқ “демократик жамиятни, энг аввало қонунга қулоқ солиш деб билиш”¹ лозимлигини

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, 435-бет.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, – 346-бет.

алоҳида тилга олмоқ керак. Шундан келиб чиқиб айтиш лозимки, Ўзбекистон Республикасида Ҳақулодда судлар тузишга йўл қўйилмайди. Ўзбекистон Республикасида суд Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва бошқа қонунларида, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда эълон қилинган ҳуқуқларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, қорхоналар, муассаса ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилишга даъват этилган. Суднинг фаолияти қонун устуворлигини, ижтимоий адолатни, ҳуқуқлар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилгандир. Ўзбекистон Республикасида одил судлов фақат суд томонидан амалга оширилади.

1991 йил 31 августда “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг Қонуни² қабул қилинди. Мазкур Қонун Ўзбекистон Республикасининг Мустақиллик декларациясига ва Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги Баёнотига асосланиб қабул қилинди. Қонуннинг 1-моддасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси, ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикаси билан бирга мустақил, демократик давлатдир. Қонунда Ўзбекистон халқи давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳиби экани белгилаб қўйилди. Хусусан, унда “Ўзбекистон Республикасининг халқи суверендир ва у республикада давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳибидир, у ўз ҳокимиятини ҳам бевосита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади” (2-модда) дейилди.

Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи Қонунда ўз ифодасини топди: “Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва унинг қонунлари устундир. Ўзбекистон Республикаси давлат идораларнинг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятига ажратиш тартиби асосида қурилади” (5-модда). Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, мазкур Қонунга конституциявий мақом берилган¹.

1 сентябрь – Ўзбекистон Республикасининг мустақиллиги куни – умумхалқ байрами деб эълон қилинди.

1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги масала бўйича Ўзбекистон Республикасининг референдуми², Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови ўтказилди. Ўзбекистондаги президентлик ҳокимиятини мустаҳкамлашда 1991 йил 18

² Қонуннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда.

¹ 1991 йилнинг 30 сентябрида «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунига конституциявий мақом бериш ва Конституция комиссияси тайёрланаётган Республика Конституциясининг лойиҳасини ишлаб чиқиш чоғида «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Қонуннинг қоидаларига амал қилиш лозимлиги ҳақида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 268-модда) қабул қилинди.

² «Референдум» сўзи латинча referendum сўзидан олинган бўлиб, «билдирилиши керак бўлган» деган маънони билдиради. Референдумда давлат ҳаётидаги бирон муҳим масала умумхалқ овозига қўйилади. Қаранг: Ҳуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар. Тузувчилар: Бектемиров Ҳ., Холмедов Ҳ., Содиков С. – Т.: «Адолат», 1999. – 55-бет.

ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонун³ ва унинг асосида ўтказилган умумхалқ сайлови катта аҳамият касб этди. Мустақиллик йилларида президентлик институти тўла шаклланди.

1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги борасида ўтказилган референдумда овоз беришда қатнашганларнинг 98,2 фоизи республика давлат мустақиллигини қўллаб-қувватлаб овоз берди ва Марказий сайлов комиссияси Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан эълон қилинган Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги умумхалқ томонидан маъқуллангани ҳақида тегишли қарор қабул қилини¹. 1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти сайланди. Яширин овоз бериш йўли билан ўтказилган тўғридан-тўғри, умумий ва муқобил асосдаги сайловда президентликка номзод Ислон Абдуғаниевич Каримов учун 8 миллион 514 минг 136 киши ёки овоз беришда қатнашганларнинг 86 фоизи овоз берди. Марказий сайлов комиссияси Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисидаги Қонуннинг 35-моддасига асосан Ислон Абдуғаниевич Каримовни 1991 йил 29 декабрдан Ўзбекистон Республикасининг Президенти лавозимига сайланган, деб ҳисоблашга қарор қилди².

Мамлакатимиз сиёсий тизимида президентлик институтининг узил-кесил мустаҳкамланишида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XIX боби «Ўзбекистон Республикасининг Президенти» деб номланган. Мазкур боб ўз ичига 9 та модда (89–97-моддалар)ни қамраб олган бўлиб, уларда президентликка номзод олдига қўйиладиган талаблар, Президентни сайлаш тартиби, Президент қасамёдининг матни, Президентнинг ваколатлари, Президент чиқарадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Президентнинг парламентни тарқатиб юбориш ваколати ва шу кабилар борасида ҳуқуқий нормалар белгиланган.

Суд-ҳуқуқ тизимини янги асосда барпо этишнинг дастлабки йиллариданоқ инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг кафолати сифатида *адвокатура* институти ва адвокатлик фаолиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилди.

“Суд-ҳуқуқ ислохотлари асосий масалалардан биридир, бинобарин, адолат ва инсон ҳуқуқларига ҳурматни таъминловчи ҳуқуқий ва суд тизимисиз ҳеч қандай тараққиёт бўлмайди”³. Шундай қилиб, мустақилликка

³ Бу қонунга 1997 йил 26 декабрда, 1999 йил 19 августда, 2003 йил 24 апрелда ва 2007 йил 11 апрелда ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

¹ Ўзбекистон Республикаси: мустақил давлатнинг бунёд бўлиши /Қ.А.Аҳмедовнинг умумий таҳрири остида/. – Т.: «Ўзбекистон», 1992. – 50-бет.

² Ўша асар, 52-бет.

³ Ситара Сайед. Суд-ҳуқуқ ислохотларини амалга оширишда БМТ Тараққиёт дастурининг Ўзбекистон Республикаси билан ҳамкорлиги. // Суд-ҳуқуқ тизими ислохоти: амалиёт ва самарадорлик (халқаро конференция материаллари; Тошкент, 2009 йил 30 сентябрь). – Т.: KONSAUDITINFORM-NASHR, 2010. – 12-бет.

эришиш арафасида ва мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб Ўзбекистонда давлат ва жамият ҳаётини демократик жиҳатдан янада янгилашга ва суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишга киришилди. Бунда, ҳеч шубҳасиз, Президентимиз Ислон Каримовнинг тарихий хизматлари бекиёс бўлди. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида” китоби ана шу ислохотларнинг қандай қалтис бир даврда бошланганини, уларнинг мураккаб ва ниҳоятда зиддиятли ривожланиш суръатлари, дастлабки натижаларини ҳаққоний асосда кўрсатиб бериши билан улкан илмий-амалий аҳамият касб этади.

2.2. Ўзбекистон давлат мустақиллигининг эълон қилиниши ва унинг тарихий, сиёсий аҳамияти

Ўзбекистон халқининг манфаатларини кўзлаб И.А.Каримов ташаббуси билан амалга оширилган дастлабки тадбирларнинг ўзиёқ президентлик бошқарувининг ўз вақтида таъсис этилганидан далолат беради. 1990 йил 20 июнда республика Олий Совети томонидан қабул қилинган Мустақиллик декларацияси ана шундай тадбирлардан эди. Ўн иккинчи чақирик Ўзбекистон ССР Олий Советининг иккинчи сессиясида қабул қилинган ва жиддий аҳамиятига молик бўлган мазкур ҳужжат депутатлар томонидан модда-модда, банд-банд муҳокама қилинди. Мустақиллик декларациясининг кириш қисмида Ўзбекистоннинг давлат қурилишидаги тарихий тажрибаси ва таркиб топган анъаналари, ҳар бир миллат ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эга экани таъкидланди. Мустақиллик декларацияси Ўзбекистоннинг мустақилликка эришишида қўйилган навбатдаги муҳим одимлардан бири бўлди.

1990 йилнинг ноябрида эълон қилинган Иттифок шартномаси лойиҳасида асосий устунлик яна собиқ Марказга берилди, республикаларнинг ҳуқуқлари эса чекланганича қолаверди. ОАВда лойиҳадаги мақбул бўлмаган шартнома қоидалари асосли равишда танқид қилинди: республикалар хорижий давлатлар билан алоқа қилишда овоз ва ҳуқуқдан яна аввалгидек маҳрум эди, Иттифок қонунчилигининг республика қонунчилигидан устун туриши тўғрисидаги тезис баён қилинган, республикаларнинг ерга, ер ости бойликлари ва бошқа табиий ресурсларга бўлган мулкчилик муносабатларини тартибга солиши СССР ваколатларининг амалга оширилишига ҳалақит бермаслиги лозим эди¹.

Иттифок раҳбарларининг барча ҳаракатларига қарамасдан, СССРнинг парчаланиш жараёни бошланди: унинг таркибидан дастлаб Болтиқбўйи республикалари (Литва, Латвия ва Эстония), сўнг Грузия чиқди.

1991 йил 15 февралда Ўзбекистон ССР Олий Совети “Ўзбекистоннинг давлат рамзлари тўғрисида” махсус қарор қабул қилди. Унда, жумладан, шундай дейилади:

¹ Валиев А. Не ущемлять права республик // «Правда Востока» газетаси, 1990 йил 8 декабрь.

«Мустақиллик тўғрисидаги Декларацияга амал қилиб, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши қарор қилади:

1) Ўн иккинчи чақириқ Олий Кенгаш II сессиясида тузилган Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий Қонуни)нинг янги лойиҳасини тайёрловчи комиссиясига Ўзбекистон ССРнинг янги Давлат байроғи, Герби ва Мадҳиясига доир таклифлар ҳамда улар тўғрисида Низомлар тайёрлаш топширилсин. Комиссия республика жамоатчилиги ва депутатларининг фикрларига таяниб иш кўрсин.

2) Бу борадаги таклифлар матбуотда эълон қилиниб умумхалқ муҳокамаси уюштирилсин”.

Ўзбекистон Олий Совети қабул қилган қонунлар, Ўзбекистон Президентининг Фармонлари, Ҳукумат қарорлари катта аҳамиятга эга бўлиб, улар республиканинг иқтисодий ва сиёсий жихатдан мустақил ривожланиш йўлига бевосита қаратила бошлади.

Ўзбекистонда янги раҳбарият томонидан ижтимоий-иқтисодий соҳаларни давлат йўли билан бошқариш органлари мустақамланди. 1991 йил мартда республикалар вакиллари томонидан Иттифоқ шартномасининг бошқа лойиҳаси тайёрланди. Мазкур лойиҳа “Суверен Республикалар Иттифоқи тўғрисида” деб номланди. Бу лойиҳанинг асосий ғояси – кўп миллатли Иттифоқ давлатини федерация сифатида сақлаб қолиш ва шу билан бирга, республикалар суверенитетини рўёбга чиқариш туфайли Марказнинг янги вазифасини ҳам белгилаш эди¹. Гарчи лойиҳа республикаларнинг суверенитет тўғрисидаги декларациясини ҳисобга олган бўлса-да, бу суверен “давлатлар” эмас, балки “республикалар” Иттифоқи тўғрисидаги шартнома эди. СССР Президенти ва тўққизта иттифоқдош республика раҳбарлари иштирокида Ново-Огаревода бўлиб ўтган йиғилишда принципиал низоли масалалар юзасидан томонларни қаноатлантирадиган битимга келинди – “Суверен Давлатлар Иттифоқи тўғрисида”ги шартномани тузишга келишиб олинди. Ўзбекистон делегацияси музокаралар жараёнида янгиланган Иттифоққа киришнинг ўзи учун жуда муҳим бўлган шартини – барча республикалар аҳолиси учун ягона бўлган пенсия билан таъминлаш, даромадларни индексация қилиш ва кун кечириш учун зарур бўлган кафолатланган энг кам миқдор тартиби амал қилишини қаттиқ туриб ҳимоя қилди².

Республикада жамиятни демократлаштириш, Ўзбекистоннинг ҳақиқий суверенитетини ўрнатиш, мамлакатда яшаётган кўп сонли миллатларнинг тотувлиги ва тенглигини таъминлашга эришиш Ислом Каримов бошлиқ сиёсий раҳбариятнинг асосий вазифаларидан бирига айланди. Ўзбекистон халқи республика раҳбариятининг юзага келган вазиятни барқарорлаштириш, иқтисодий ва сиёсий мустақилликни таъминлаш

¹ «Правда». 9 марта 1991 года.

² Ўзбекистоннинг янги тарихи. К.2. Ўзбекистон Совет мустамлакачилиги даврида // Тузувчилар: М.Жўраев, Р.Нуруллин, С.Камолов ва бошқ.; Таҳрир ҳайъати: А.Азизхўжаев (раис) ва бошқ./ – Т.: “Шарқ”, 2000. – 647-бет.

йўлидаги саъй-ҳаракатини қўллаб-қувватлади. Чунки Ўзбекистон раҳбарияти халқнинг хоҳиш-иродасини ҳисобга олиб, унинг манфаатларини кўзлаб иш юритган эди.

1991 йил 22 июлида Ўзбекистон ССР Олий Совети “Ўзбекистон ҳудудида жойлашган Иттифоққа бўйсунувчи давлат корхоналари, мусассасалари ва ташкилотларини Ўзбекистон ССРнинг ҳуқуқий тобелигига ўтказиш тўғрисида” қарор қабул қилди.

СССРнинг юқори лавозимидаги раҳбарларидан бир гуруҳи¹ 1991 йилнинг 18 августида ўзларини ГКЧП деб атаб, давлат тўнтариши қилишга уриниб кўрди. ГКЧПнинг асосий мақсади – тоталитар совет тузумини қандай қилиб бўлса-да, асло ўзгартирмасдан сақлаб қолишдан иборат эди. Лекин бу уриниш барбод бўлди. Бу СССР деб аталмиш давлатнинг умри тугаганини ва айтилиб вақтда “қайта қуриш” сиёсати ҳам барбод бўлганини билдирарди. Бир гуруҳ сиёсий авантюристларнинг давлат тўнтаришини содир этишга уриниши муносабати билан И.А.Каримов раҳбарлигида Ўзбекистон ўзининг қатъий позициясида тургани мамлакатимиз ва халқимизнинг мустақилликка эришишида ҳал қилувчи ўрин тутди.

1991 йил 21 августда Ўзбекистон Президентининг Фармони билан ГКЧПнинг Ўзбекистон Конституцияси ва қонунларига зид келадиган қарорлари ноқонуний деб эълон қилинди. 1991 йил 25 августда Президент Фармони билан республика ИИВ ва ДХҚ қонуний равишда Ўзбекистон тасарруфига олинди. 1991 йил 26 августда Ўзбекистон ССР Олий Совети Ўзбекистоннинг Давлат мустақиллиги тўғрисида қонун лойиҳасини тайёрлаш ва 31 августда Ўзбекистон ССР Олий Советининг сессиясини чақиришга қарор қилинди. 1991 йил 28 августда Ўзбекистон ССР КП МК Марказий назорат қўмитаси билан биргаликда қўшма пленум чақириб, унда КПСС МК билан ҳар қандай алоқани тўхтатишга, КПССнинг барча ташкилотларидан чиқишга, унинг марказий органларидан ўз вакилларини чақириб олишга Ўзкомпартия қарор қилди.

Вужудга келган ўта оғир шароит, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий қийинчиликларга, турли тўсиқларга қарамасдан, халқимиз Ислом Каримов бошчилигида ўзининг асрий орзуси – Ўзбекистоннинг давлат суверенитети ва мустақиллиги сари дадил ва қатъият билан ҳаракат қилишда давом этди. Ниҳоят, 1991 йилнинг 31 августида, ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг олтинчи сессиясида Ислом Каримов тантанали равишда Ўзбекистон Республикасининг мустақиллигини эълон қилди. У ўзининг том маънодаги тарихий нутқида қуйидаги фикрларни алоҳида таъкидлади:

«Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эртанги кунига ишончини кундан-кунга йўқотяпти. Одамлар ўзларининг, оиласининг, бола-чақасининг тинчлигига қафолат

¹ Булар СССР вице-президенти Г. Янаев, Министрлар Советининг раиси В. Павлов, КГБ раиси В. Крючков, муҳофаа вазири Д. Язов, ички ишлар вазири Б. Пуго ва бошқа юксак лавозимидаги масъул партия ва давлат арбоблари эди.

истайди. Тўқис, хотиржам ҳаёт талаб қияпти. Бу истаклар, бу талаблар сафсатабозлик ва ваъдабозлик остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилик, осойишталик, бошқа халқларга нисбатан хайрихоҳлик руҳида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя талаб қияпти, тинч-тотув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша турмуш шароитларини талаб қияпти. Бу – ҳаққоний талабдир.

[...] Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қандай Иттифок бўлмасин, ким билан Иттифок бўлмасин, қандай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди»¹.

Ватанимиз тарихига зарҳал ҳарфлар билан ёзиладиган ўша унутилмас кунларга назар ташлайдиган бўлсак, айтиш мумкин бўлади, мустақил Ўзбекистон давлати раҳбари томонидан мамлакатимизнинг сиёсий-иқтисодий, маънавий тараққиёти учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кўплаб ўта муҳим ҳужжатлар қабул қилинганини кўрамиз. Мисол учун, 31 август куни қабул қилинган Ўзбекистон ССР Олий Советининг «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилиш тўғрисида»ги Қарори ва «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида»ги Баёти ҳамда «Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида»ги Қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари шулар жумласидандир.

Суд-ҳуқуқ тизимини янги асосларда барпо этиш борасида мустақиллик остонасида ва унинг дастлабки йилларида амалга оширилган фаолиятнинг замида демократияга ҳурмат билан қараш ётганини, бироқ “демократик жамиятни, энг аввало қонунга қўлиб солиш деб билиш”¹ лозимлигини алоҳида тилга олиш керак. Шундан келиб чиқиб айтиш лозимки, Ўзбекистон Республикасида фақат судлар тузишга йўл қўйилмайди. Ўзбекистон Республикасида суд Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва бошқа қонунларида, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда эълон қилинган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, қўриқланадиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилишга даъват этилган. Суднинг фаолияти қонун устуворлигини, иқтисодий адолатни, фуқаролар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилгандир. Ўзбекистон Республикасида одил судлов фақат суд томонидан амалга оширилади.

1991 йил 31 августда “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг Қонуни² қабул қилинди. Мазкур Қонун Ўзбекистон Республикасининг Мустақиллик декларациясига ва Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги Баётига асосланиб қабул қилинди. Қонуннинг 1-моддасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси, ўз таркибидаги Қорақалпоғистон

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, 401–402-бет.

² Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, – 346-бет.

³ Қонуннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда.

Республикаси билан бирга мустақил, демократик давлатдир. Қонунда Ўзбекистон халқи давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳиби экани белгилаб қўйилди. Хусусан, унда “Ўзбекистон Республикасининг халқи суверендир ва у республикада давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳибидир, у ўз ҳокимиятини ҳам бевосита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади” (2-модда) дейилди.

Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи Қонунда ўз ифодасини топди: “Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва унинг қонунлари устундир. Ўзбекистон Республикаси давлат идораларининг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятига ажратиш тартиби асосида қурилади” (5-модда). Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, мазкур Қонунга конституциявий мақом берилган¹.

1 сентябрь – Ўзбекистон Республикасининг мустақиллиги куни – умумхалқ байрами деб эълон қилинди.

1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги масала бўйича Ўзбекистон Республикасининг референдуми², Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови ўтказилди. Ўзбекистондаги президентлик ҳокимиятини мустаҳкамлашда 1991 йил 18 ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонун³ ва унинг асосида ўтказилган умумхалқ сайлови катта аҳамият касб этди. Мустақиллик йилларида президентлик институти тўла шаклланди.

1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги борасида ўтказилган референдумда овоз беришда қатнашганларнинг 98,2 фоизи республика давлат мустақиллигини қўллаб-қувватлаб овоз берди ва Марказий сайлов комиссияси Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан эълон қилинган Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги умумхалқ томонидан маъқуллангани ҳақида тегишли қарор қабул қилини¹. 1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти сайланди. Яширин овоз бериш йўли билан ўтказилган тўғридан-тўғри, умумий ва муқобил асосдаги сайловда президентликка номзод Ислом Абдуғаниевич Каримов учун 8 миллион 514 минг 136 киши ёки овоз беришда қатнашганларнинг 86 фоизи овоз берди.

¹ 1991 йилнинг 30 сентябрида «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунига конституциявий мақом бериш ва Конституция комиссияси тайёрланаётган Республика Конституциясининг лойиҳасини ишлаб чиқиш чоғида «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Қонуннинг қоидаларига амал қилиш лозимлиги ҳақида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 268-модда) қабул қилинди.

² «Референдум» сўзи лотинча referendum сўзидан олинган бўлиб, «билдирилиши керак бўлган» деган маънони билдиради. Референдумда давлат ҳаётидаги бирон муҳим масала умумхалқ овозига қўйилади. Қаранг: Ҳуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар. Тузувчилар: Бектемиров Х., Холмедов Х., Содиков С. – Т.: «Адолат», 1999. – 55-бет.

³ Бу қонунга 1997 йил 26 декабрда, 1999 йил 19 августда, 2003 йил 24 апрелда ва 2007 йил 11 апрелда ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

¹ Ўзбекистон Республикаси: мустақил давлатнинг бунёд бўлиши /Қ.А.Ахмедовнинг умумий таҳрири остида/. – Т.: «Ўзбекистон», 1992. – 50-бет.

Марказий сайлов комиссияси Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисидаги Қонуннинг 35-моддасига асосан Ислон Абдуғаниевич Каримовни 1991 йил 29 декабрдан Ўзбекистон Республикасининг Президенти лавозимига сайланган, деб ҳисоблашга қарор қилди².

Мамлакатимиз сиёсий тизимида президентлик институтининг узил-кесил мустақамланишида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XIX боби «Ўзбекистон Республикасининг Президенти» деб номланган. Мазкур боб ўз ичига 9 та модда (89–97-моддалар)ни камраб олган бўлиб, уларда президентликка номзод олдига қўйиладиган талаблар, Президентни сайлаш тартиби, Президент қасамёдининг матни, Президентнинг ваколатлари, Президент чиқарадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Президентнинг парламентни тарқатиб юбориш ваколати ва шу кабилар борасида ҳуқуқий нормалар белгиланган.

Суд-ҳуқуқ тизимини янги асосда барпо этишнинг дастлабки йиллариданоқ инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг кафолати сифатида адвокатура институти ва адвокатлик фаолиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилди.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш жоизки, “Суд-ҳуқуқ ислохотлари асосий масалалардан биридир, бинобарин, адолат ва инсон ҳуқуқларига ҳурматни таъминловчи ҳуқуқий ва суд тизимисиз ҳеч қандай тараққиёт бўлмади”¹. Шундай қилиб, мустақилликка эришиш арафасида ва мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб Ўзбекистонда давлат ва жамият ҳаётини демократик жиҳатдан янада янгилашга ва суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишга киришилди. Бунда, ҳеч шубҳасиз, Президентимиз Ислон Каримовнинг тарихий хизматлари беқиёс бўлди. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида” китоби ана шу ислохотларнинг қандай қалтис бир даврда бошланганини, уларнинг мураккаб ва ниҳоятда зиддиятли ривожланиш суръатлари, дастлабки натижаларини ҳаққоний асосда кўрсатиб бериши билан улкан илмий-амалий аҳамият касб этади.

² Ўша асар, 52-бет.

¹ Ситара Сайед. Суд-ҳуқуқ ислохотларини амалга оширишда БМТ Тараққиёт дастурининг Ўзбекистон Республикаси билан ҳамкорлиги. // Суд-ҳуқуқ тизими ислохоти: амалиёт ва самарадорлик (ҳалқаро конференция материаллари; Тошкент, 2009 йил 30 сентябрь). – Т.: KONSAUDITINFORM-NASHR, 2010. – 12-бет.

Хулоса

Яқин ўтмишимизга назар соладиган бўлсак, 80-йиллар охири ва 90-йиллар бошида Ўзбекистон дадиллик билан иқтисодий мустақиллик ва сиёсий суверенитетни қўлга киритиш учун амалий ҳаракат қила бошлади. Айни чоғда Ўзбекистоннинг иқтисодий мустақиллиги ва сиёсий суверенитетини таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини яратиш учун ҳам конкрет чоралар кўрилди. Бу борада халқнинг хоҳиш-иродаси ҳисобга олинди.

Маълумки, Ислом Каримов Республикада раҳбар сифатида иш бошлаган пайти ниҳоят қалтис, ўлкамизда узоқ вақт ҳукм сурган коммунистик мафкура ва бир ёқлама иқтисодий сиёсат ўзининг ҳалокатли салбий таъсирини кўрсата бошлаган давр эди. Агарки яқин тарихимизга - ўтган асрнинг суронли 90 йилларига назар соладиган бўлсак, Ислом Каримов ўша оғир йилларда кескин муаммолар гирдобиди туриб илгари сурган ғоя ва дастурлар Ватанимиз ёруғ истиқболига қандай буюк ишонч билан қарашидан далолат беради.

1989 йил 24 июнда Ўзбекистон ССР Министрлар Советнинг кенгашида “Биз бундан буён эскича яшай олмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди” дея мурожат билан сўз бошлади; мамлакатимиздаги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий вазиятни Фарғона вилояти мисолида батафсил таҳлил этди. Ва мамлакатимиздаги мавжуд аҳволни ўзгартириш масъулиятини ўз зиммамизга олишимиз лозим, деган ҳулоса қилди. Юртбошимиз мустақиллик қўлга киритилган дастлабки кунларданок, биз танлаган йўлимиз оғир машаққатли йўл, лекин шу йўл бизни порлоқ истиқболга эришишимизнинг гарови эканлигига диққат қаратди: “Ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз-бу йўл билан қопланган йўл эмас, бу тоталитаризм меросидан халос бўлиш ва покланиш мафкуравийлиги илллати етказган зиён-заҳматларни бартараф этишнинг қийин, узоқ этадиган йўлидир”.

Ўзбекистонда республиканинг давлат мустақиллигига доир мутлақо янги давлат рамзлари тайёрлаш ва қабул қилиш ишлари ҳам дадил бошлаб юборилди.

1990 йил 15 февралда Ўзбекистон Олий Кенгаши «Ўзбекистоннинг давлат рамзлари тўғрисида» махсус қарор қабул қилди. Унда, жумладан, шундай дейилади:

«Мустақиллик тўғрисидаги Декларацияга амал қилиб, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши қарор қилади:

1. Ўн иккинчи чақириқ Олий Кенгаш II сессиясида тузилган Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий Қонуни)нинг янги лойиҳасини тайёрловчи комиссиясига Ўзбекистон ССРнинг Янги Давлат байроғи, Герби ва Мадҳиясига доир таклифлар ҳамда улар тўғрисида Низомлар тайёрлаш топширилсин. Комиссия республика жамоатчилиги ва депутатларининг фикрларига таяниб иш кўрсин.

2. Бу борадаги таклифлар матбуотда эълон қилиниб, умумхалқ муҳокамаси уюштирилсин».

Ўзбекистоннинг ўз суверенитети учун кураши, аввало, жумҳуриятда қабул қилинган ҳар бир қонуннинг мазмуни ва моҳияти жиҳатидан собиқ Иттифок қонунларидан тубдан фарқ қилишида, бундан ташқари, ҳар бир қонун аввалгидек Иттифок қонунига нечоғлик мослаштирилганига қараб эмас, балки республика манфаати қай даражада ифода этилганлигида эканлигида намоён бўлди.

Конституцияга киритилган ўзгартиришлар республика давлат ҳокимиятининг олий идорасига мустақил давлат олий идорасига хос зарур ваколатларни берди. Айни чоғда бу ваколатлар унинг ижтимоий адолат тамойиллари бузилган ҳамма жойида зудлик билан уни тиклаши, жамият турмушида юз бериши мумкин бўлган нохуш ҳодисаларнинг олдини олиш имкониятини ҳам берди.

Хулоса сифатида шуни айтиш жоизки, республика раҳбариятининг Ўзбекистоннинг сиёсий суверенитетини таъминлашга қаратилган қатъий позицияси И.А.Каримов томонидан кун тартибига қўйилди ва бугунги кунда Ўзбекистон мустақиллигининг 23 йиллиги тарих учун қисқа муддат бўлсада, Ислом Каримов бошчилигида асрларга татиғулик ишлар қилинди. Бунини Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида тутган ўрнидан ҳам билиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т. «Ўзбекистон», 2012.

1. Каримов И.А. Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка, таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т.6. - Т.: «Ўзбекистон», 1997.

2. Каримов И.А. Жамият мафкуриси халқни - халқ, миллатни - миллат қилишга хизмат этсин. Т.7.- Т.: «Ўзбекистон», 1999.
3. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкуриси - халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Т.8. -Т.: «Ўзбекистон», 2000.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилоқда. - Т.: «Ўзбекистон», 2000.
5. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Т.8. -Т.: «Ўзбекистон», 2000.
6. Каримов И.А. Эғали юрт эркини бермас. Т.9. - Т.: «Ўзбекистон», 2001; Каримов И.А. «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласига сўз боши. Т.9. - Т.: «Ўзбекистон», 2001.
7. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. – Т., «Маънавият», 2008.
8. Каримов И.А. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози ва уни Ўзбекистон шароитида бартараф этишнинг чоралари ва йўллари, Т., Ўзбекистон, 2009.
9. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”. Т., “Ўзбекистон”, 2011.
10. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т., 2008.
11. Народное хозяйство Узбекской ССР в 1980 г. – Т.: 1981.
12. Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1990 й., 28–30-сон, 335-модда.
13. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1990 й., 31-33-сон, 355-модда.
14. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 й., 6-сон, 121-модда.
15. Ўзбекистон Республикаси: мустақил давлатнинг бунёд бўлиши /Қ.А.Аҳмедовнинг умумий таҳрири остида/. – Т.: «Ўзбекистон», 1992.
16. Ситара Сайед. Суд-ҳуқуқ ислохотларини амалга оширишда БМТ Тараққиёт дастурининг Ўзбекистон Республикаси билан ҳамкорлиги. // Суд-ҳуқуқ тизими ислохоти: амалиёт ва самарадорлик (халқаро конференция материаллари; Тошкент, 2009 йил 30 сентябрь). – Т.: KONSAUDITINFORM-NASHR, 2010.
17. Валиев А. Не ущемлять права республик // «Правда Востока» газетаси, 1990 йил 8 декабрь.
18. «Правда». 9 марта 1991 года.
19. Ўзбекистоннинг янги тарихи. К.2. Ўзбекистон Совет мустамлакачилиги даврида // Тузувчилар: М.Жўраев, Р.Нуруллин, С.Камолов

ва бошқ.; Таҳрир ҳайъати: А.Азизхўжаев (раис) ва бошқ./ - Т.: “Шарқ”, 2000.

20. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Советининг Ведомостлари, 1990 й., 31–33-сон, 375-модда.

21. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда.

22. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 268-модда.

23. Ўзбекистон Республикаси: мустақил давлатнинг бунёд бўлиши /Қ.А.Аҳмедовнинг умумий таҳрири остида/. – Т.: «Ўзбекистон», 1992.

24. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябридаги қўшма мажлисида қилган маърузаси. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Т., 2010, 3-бет.

25. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” китобини ўрганиш бўйича ўқув-услубий кўлланма. – Т., “Ўқитувчи” нашриёт матбаа ижодий уйи, 2012.

26. Азизхўжаев А Мустақиллик: курашлар, изтироблар, қувончлар. –Т: Шарқ, “Академия, 2001.Б. 109.”

27. Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. Т.: Ўзбекистон, 2011.-Б 512.

28. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси.-12-жилд.-Т.: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2006. Б.712.

29. Жўраев Н. Тафаккурдаги эврилиши.-Т.: Шарқ, 2001.- Б.240.

30. Она тили Давлат тили.-Т.: Адолат, 2004.-Б.80.

31. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб.-Т.: Шарқ, 2000.-Б.560.

32. Мустақиллик изохли илмий оммабоп луғат. Тошкент, 2006. Б.528.

33. Истиқлол, демократия ва фуқаролик жамияти. – Т., Шарқ, 2003.

34. Ишмуҳамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. – Т., 2007.

35. Ишмуҳамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т., 2008.

36. Бекмуродов А.Ш. Маънавий - маърифий фаолият: устувор масалалар ва инновациялар. - Т.: ТДИУ, 2005.

37. Жўраев Н., Азизов.Ш. “Ижтимоий асослари”. Т., «Marifat Madadkor», 2003.

38. Шермуҳамедов С. Мустақиллик - буюк неъмат. - Т., Ўзбекистон, 2010.

39. Ўзбекистон мустақиллигининг ижтимоий-иқтисодий ва маънавий

ривожланиш масалалари халқаро илмий-амалий конференция маърузалари.
1997 йил, 18-20 ноябрь, Самарканд.

Қуйидаги интернет сайтларидан фойдаланилди:

1. [www. gov. uz](http://www.gov.uz)
2. [www. press - service. uz](http://www.press - service. uz).
3. www. bilim. uz.
4. www. philosophy.ru.
5. www. filosofiya.ru.
6. www. philosophy.nsc.ru.
7. [http // philosophy.albertina.ru](http://philosophy.albertina.ru).
8. www. history.ru.
9. www. philosophy.com. 10. www. ma'naviyat.uz.